

Z okazji 100. rocznicy urodzin Stanisława Ciszka (ur. 22 marca 1925 r. – zm. 21 kwietnia 2002 r.) w cyklu „Historia jednego ekspoznatu” prezentujemy konika z klocka – najbardziej charakterystyczną zabawkę suchedniowskiego zagłębia zabawkarskiego. Dziś, tę tradycję kontynuuje Włodzimierz Ciszek – syn Stanisława. Warto dodać, że w ubiegłym roku, zabawkarstwo drewniane ośrodka Łączna-Ostojów zostało wpisane na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

Konik z klocka na biegunach

Stanisław Ciszek

Polska, Ostojów, dawne woj. kieleckie

poł. lata 80.XX w.

wys. 56,5 cm szer. 28 cm dł. 74 cm

MZK/ET/1840

Jednym z najbardziej rozpoznawalnych symboli Szwecji jest ręcznie strugana i malowana figurka drewnianego konika. Ta popularna zabawka wytwarzana jest w miejscowości Nusnäs w regionie Dalarna, w gminie Mora. Ze zwyczaju wytwarzania drewnianych koników w Polsce słynęła kiedyś m.in. Koszarawa, Lachowice i Pewel Wielka w pow. żywieckim¹ oraz Brzoza Stadnicka położona w powiecie łańcuckim, w gminie Żołyńia². Każdy z wyrabianych ręcznie koników posiadał swoją unikatową formę i zdobnictwo charakterystyczne dla danego ośrodka zabawkarskiego. W odróżnieniu od koników szwedzkich, polskie rzadko występowały jako pojedyncze figury, najczęściej wyposażano je w bieguny, kółka i wózki.

Region świętokrzyski również był znany z produkcji koników, głównie ze względu na dobrze rozwinięty ośrodek zabawkarstwa drewnianego Łączna-Ostojów, który datuje się od końca XIX wieku³. To właśnie tutaj powstawały niespotykane nigdzie indziej na terenie Polski charakterystyczne koniki z klocka. Przed II wojną światową takie koniki wytwarzało kilka rodzin mieszkających w okolicach Suchedniowa, a tajemnice ich produkcji przechodziły z pokolenia na pokolenia. Obecnie ta wielowiekowa tradycja kontynuowana jest w Ostojowie przez ostatniego aktywnego zabawkarza Włodzimierza Ciszka⁴, który przejął zabawkarską schedę po ojcu – Stanisławie Ciszku.

Prezentowany w „Historii jednego eksponatu” Koń na biegunach MZK/ET/1840 Stanisława Ciszka zanim trafił do muzealnych zbiorów w 2017 r. służył jako zabawka wnukom twórcy i stanowił rodzinną pamiątkę. Jest wzorcowym przykładem świętokrzyskiego konika z klocka. Cechą identyfikującą jest tułów z okrągłego pieńka, w którym osadzone są wycięte z deski głowa z szyją oraz nogi. Głowa konika jest mała, pochylona, szyja szeroka, wzmocniona u nasady, po obu stronach trójkątnymi klinami. W desce głowy został wywiercony na wylot otwór, przez który przechodzi okrągły patyk, pełniący funkcję uchwytu do trzymania. Konik pomalowany jest na kolor siwy. Oczy zaznaczone kolorem czarnym, rozwarty pysk czerwonym, uprząż konika wraz z siodłem nakreślone zostały czarną linią. Istotnymi elementami namalowanej uprzęży są zestawienia żółtych, czerwonych i zielonych trójkątów i prostokątów. Figurę zwierzęcia dodatkowo zdobi motyw roślinny w postaci lejkowatych kwiatów oraz kombinacja kółek, kropek i linii falistych występujących na szyi i nogach konika. Ornament utrzymany jest w tej samej gamie kolorystycznej co uprząż. Na piersi konika widnieje namalowany czerwony wiszący dzwonek obwiedziony

1 Koniki charakterystyczne dla tych terenów to capy o kanciastej sylwetce, dużych brzuchach i krótkich nogach oraz wyścigowce o smukłej linii. Istne cuda, istne czary. Tradycje zabawkarskie na polsko-słowackim pograniczu, Bielsko-Biała 2021,

2 Niemalowane koniki z podstawką na kółkach oraz „okrągłe” konie na biegunach Marcina Guzega (ur. 1872– zm. 1924) były znakiem rozpoznawczym Brzozy Stadnickiej.

3 Pierwsze wzmianki o Łącznej jako liczącym się ośrodku produkcji zabawek pochodzą z 1885 roku.

4 Artysta ludowy, rzeźbiarz, syn znanego rzeźbiarza-zabawkarza Stanisława Ciszka. Urodził się, mieszka i pracuje w Ostojowie, w gminie Suchedniów. Od ponad 40 lat wytwarza zabawki ludowe z oparte na tradycyjnych kształtach i wzorach. Są to: konie na biegunach, taczki, wózki, kołyski, karetki z konikami, koniki na kółkach, poruszające się na kijku karuzelki i klepoki. Jest członkiem Stowarzyszenia Twórców Ludowych.

czarnym konturem w otoczeniu czerwonych kropek. Grzywa, ogon konika wykonane są z króliczego futerka, uszy ze skórki. Koń osadzony jest prostymi lekko profilowanymi nogami na wpust do dwóch par beleczek pomalowanych na kolor czerwony, które przytwierdzone są do dwóch równoległych do konia biegunów pomalowanych na kolor żółty. Konik o takiej konstrukcji z walcowatym tułowiem był najbardziej reprezentatywną zabawką ośrodka zabawkarstwa drewnianego Łączna-Ostojów. Twórcy przez lata starali się być wierni jego białej barwie i geometryczno-roślinnym zdobieniom. Przez lata kolory koników jednak się zmieniały, początkowo były białe, potem brązowe i beżowe⁵. Obecnie możemy spotkać je we wszystkich kolorach.

Podobnie jak czerwone koniki z Dalarny stanowią dumę narodową Szwedów, tak koniki z klocka dla Regionu Świętokrzyskiego są symbolem wyróżniającym go na mapie kraju. W dużej mierze tradycyjna i wciąż żywa w Ostojowie technika ich wyrobu przyczyniła się do ubiegłorocznego wpisu zabawkarstwa drewnianego ośrodka Łączna-Ostojów na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego.

Stanisław Ciszek – artysta ludowy, rzeźbiarz, urodził się 22 marca 1925 r. we wsi Ostojów położonej w pow. kieleckim w ubogiej rodzinie chłopsko-robotniczej. Przygodę z zabawkarstwem zaczął w wieku młodzieńczym podpatrując pracę sąsiada⁶ i majstrów z Krzyżki, którzy trudnili się się wyrobem i sprzedażą zabawek. Wykonanie pierwszych koni na biegunach, które szybko znalazły nabywców, zmotywowało go do dalszej pracy. Zaczął wyrabiać bryczki, karuzelki, klepaki, kółka na kiju, wózki, taczki. Wspecjalizował się także w produkcji krzesel, leżaków, łyżek i drobnej galanterii drzewnej, które przeznaczone były dla dorosłego odbiorcy. Do lat pięćdziesiątych XX w. pracował w Zakładach Precyzyjnych „Iskra”. Na skutek niezdolności do pracy otrzymał rentę inwalidzką. Od chwili przejścia na świadczenie zaczął coraz więcej czasu poświęcać rzeźbie i tworzeniu zabawek. Dnia 2 marca 1972 r. został członkiem Stowarzyszenia Twórców Ludowych (STL). Współpracował z Cepelią oraz Civitas Chrystiana – katolickim stowarzyszeniem organizującym wystawy ludowej sztuki religijnej. Brał udział w wielu ogólnopolskich konkursach i plenerach rzeźbiarskich, w których został laureatem wielu nagród i wyróżnień. W dziedzinie twórczości zabawkarskiej największe sukcesy odniósł w latach dziewięćdziesiątych XX w. Ze względu na profil gromadzonych zbiorów najliczniejszą kolekcję zabawek twórcy posiada Muzeum Zabawek i Zabawy. Zmarł 21 kwietnia 2002 r., został pochowany na cmentarzu parafialnym w Suchedniowie⁷.

Bibliografia

5 Bożena Olszewska, *Polska zabawka ludowa. Katalog wystawy kwiecień-wrzesień 2000*, Toruń, Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu, s. 22.

6 Prawdopodobnie chodzi o Mariana Brzezińskiego z Ostojowa.

7 E. Sztuk, „*Nie tylko koniki z klocka*” ..., s.101-102.

Karbownik K., *Świat drzemiącej wyobraźni – o przeszłości i przyszłości zabawkarstwa ludowego na Kielecczyźnie* [w:] „Zabawy i Zabawki. Studia antropologiczne”, Nr 17/2019, nakł. Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach, Kielce 2019.

Olszewska B., *Polska zabawka ludowa. Katalog wystawy kwiecień-wrzesień 2000*, Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu, Toruń 2000

Istne cuda, istne czary. Tradycje zabawkarskie na polsko-słowackim pograniczu, Regionalny Ośrodek Kultury w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała 2021

Seweryn T., *Polskie zabawki ludowe*, Wydawnictwo Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1960.

Sztuk E., „*Nie tylko koniki z klocka*” – o zabawkach artysty w zbiorach Muzeum Zabawek i Zabawy, które połączyły pokolenia. 100. rocznica urodzin Stanisława Ciszka – zabawkarza z Ostojowa [w:] „Zabawy i Zabawki. Studia interdyscyplinarne ”, Rok 20/2024, nakł. Muzeum Zabawek i Zabawy w Kielcach, Kielce 2024.

Netografia

<http://pik.kielce.pl/kultura-i-sztuka-ludowa/zabawkarstwo-ludowe/7644-zabawki-wlodzimierza-ciszka.html>

<https://suchedniownaturalnie.pl/oferta/warsztaty-z-mistrzem-tradycji-zabawka-ludowa/>